

ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
& ΨΥΧΟΛΟΓΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
&
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄
1965 - 1966

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ε.Υ.Δ. ΠΕ.Κ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ίανουάριος 1965-Δεκέμβριος 1966

Τεύχη 11 - 20

*Επιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

I. ΔΡΟΡΑ (Ληομονημένες σελίδες)

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἡ θέση τοῦ ἔθνους μας στὴν ὀρθογραφία τῆς γλώσσας του. Οἱ ἀγιάτρευτες δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ τονισμοῦ	Σελ. 249
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
» » Πρὶν καὶ ἡ διγλωσσία γεννᾷ πολλαπλές καὶ βαθιές βλάβες στὸ ἔθνος μας.	» 293
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
Ἐπόμνημα Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μάιος 1912	» 325
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Τεύχος 14	» 1
» » (ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	

II. ΜΕΛΕΤΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ · ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ · ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἐλευθερίου Ἀθανασίου: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ παιδικοῦ συναισθήματος.	» 592
Δεωνίδα Βελιαρούτη: Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος.	» 523,590
Ἀριστείδου Βουγιούκα: Τὰ Δημοτικά μας τραγούδια	» 507
Θεοφράστου Γέρου: Θεωρία τῆς Γλώσσας	» 483
Σπύρου Κεχρη: Τὸ φιλοσοφικὸ ζήτημα ἀντίρροπο τῆς πνευματικῆς κρίσης τῆς ἐποχῆς μας	» 497
Ἀντωνίου Κρέτση: Ἐποπτεία καὶ ἔγνοια	» 26
Γ. Κυριαζοπούλου: Δύναται νὰ αὐξηθῇ ἡ εὐφυΐα	» 611
Κων. Λυκομήτρου: Ἡ ἐκπαίδευση καὶ ἡ ἐποχὴ μας	» 346
Leon Jeunehomme : Ἡ πρόδος τῆς Ψυχολογίας καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Piaget (Μεταφρ. Α. Κρέτση)	» 304,366
John Macmurray: Ἀνθρωπιστικὴ Ἀγωγή (Μετ. Ε. Κασιόλα)	» 267
Γ. Μαραγκοδάκη: Ἡ θεωρία τοῦ Skinner γιὰ τὴ μάθηση	» 514
Δημ. Παλυβοῦ: Οἱ ἀριστερόχειρες	» 25
Γ. Παπακωστούλα: Τὰ συνειδησιακὰ βιώματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 296,328
Ἀθανασίου Πόπορη: Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται τὸ σύγχρονο παιδί	» 451,503
Γρ. Τριανταφύλλου: Μηχανισμοὶ ἄμυνας ἢ προσαρμογῆς	» 277
Γεωργίου Τσαμπῆ: Τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια τῆς Σκωτίας. Προτάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν Παιδαγωγικῶν μας Ἀκαδημιῶν	» 547,625
Ι. Χαλαμποπούλου: Παιδεία καὶ Τεχνικὸς Πολιτισμὸς	» 1

III. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

'Ελευθερίου 'Αθανασίου:	Γλώσσα και σχολικό πρόγραμμα	Σελ. 18
»	»	»
	'Η φυσική, πνευματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού της σχολικής ηλικίας και η ανάγνωση	» 311
Θεοφράστου Γέρον:	Τὰ λάθη τονισμού και ἡ ποσοστιαία σχέση τους μετὰ τὸ σύνολο τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν	» 253
'Εμμ. 'Εμμανουηλίδου:	'Ο ἐπαινος, ἡ ἐπίπληξη και ἡ ἀδιαφορία ὡς κίνητρα εἰς τὴν σχολ. ἐργασίαν	» 352
Εὐθ. Θεοδωροπούλου:	'Η τεχνολογία εἰς τὸ σχολεῖον	» 282
Κων. Κίτσου:	Οἱ δυσκολίες τῶν μαθητῶν στὴ λύση ἀριθμητικῶν προβλημάτων	» 3,10
Χριστ. Παπαδοπούλου:	Αἰσθητικὴ 'Αγωγή	» 29
Σπύρου Πολίτη:	Μερικὰ προβλήματα τοῦ σχολείου	» 500
'Αγγέλου Σαφαρίκα:	Τὰ Σχολικὰ προγράμματα	» 334
'Ελ. Σταματάκη:	Κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ παιδιοῦ	» 480,41
»	Οἱ οἰκογενειακὲς καταστάσεις ἐπηρεάζουν τὴ σχολικὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ	» 323

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Χάρη Σεκελλαρίου:	Προβλήματα τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας . .	» 461
-------------------	---	-------

V. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

'Αντωνίου Μπενέκου:	'Η μείωση τοῦ ὅριου ἡλικίας στὴν πρώτη Δημοτικοῦ (Ραδ. ὁμιλία)	» 539
Samuel Roller :	'Η ἔνωση τῶν δυνάμεών μας (Μεταφ. Α.Σ.) . .	» 59
Γρ. Τριανταφύλλου:	'Επιστημονικὸ Συνέδριο	» 290
»	»	»
	'Η 'Επιμόρφωση ἐνηλίκων, συνέχεια και συμπλήρωση τῆς σχολ. ἐκπαιδεύσεως	» 520
»	»	»
	'Εκθεση α) πάνω στὴν σύσκεψη Ο.Ο.Σ.Α. ποὺ ἔγινε στὸ Παρίσι β) Πάνω στὶς ἐπισκέψεις σχολείων κ.λ.π. στὴν 'Αγγλία	» 31

VI. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑ - ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Σπ. Κοκκίνη:	Βάσεις ὀργανώσεως σχολ. βιβλιοθηκῶν	» 543,597
Π.Ι. Σχοινᾶ:	Μέθοδος ἐπιμελοῦς μελάτης ἐπιστημονικοῦ βιβλίου και ἀποδελτιώσεως	» 285
'Αντ. Λαμπρινίδη:	«Πυγολαμπίδες» 'Αρχαδίου Πηγαίου	» 506

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΛΕΩΝ. ΒΕΛΙΑΡΟΥΤΗ

«Ο κόσμος που είναι έξω από μᾶς, τὸ «μὴ ἐγὼ» που ἀπλώνεται μπροστὰ μας καὶ γύρω μας, ἀποτελεῖ μιὰ γραφή, τὴν ὁποία πρέπει νὰ μάθουμε νὰ διαβάζουμε· δὲν ἔχει σὰν τὴν κινεζικὴ γραφή 40 χιλιάδες ἰδεογράμματα, ἔχει ὁμως, ἕναν ἀπειρον ἀριθμό».

B. Berenson

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

II

5. Ὁ δάσκαλος καὶ τὸ τοπικὸ περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ

Ἄφου σὰν ἀφετηρία ἀλλὰ καὶ σὰν τέρμα τῆς μορφωτικῆς προσπάθειας τοῦ Πρωτοβάθμιου σχολείου, ὅπως θὰ τονιστῆ καὶ παρακάτω, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ σπουδὴ τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος, αὐτονόητο εἶναι τὸ βαρὺ χρέος τοῦ δασκάλου νὰ γνωρίσῃ τὴν περιοχὴ τῆς λαϊκῆς Κοινότητος, στὴν ὁποία δασκαλεῖ, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Καὶ δταν διδάσκουμε μὲ τὸν παραδοσιακὸ τρόπο τὰ διάφορα μαθήματα, ἡ βαθιὰ καὶ στερεὰ γνώση τοῦ περιεχομένου τῆς διδασκαλίας εἶναι ὄρος. sine qua non γιὰ τὴν ἀρτιότερη ὀργάνωσή της. Τὴν ἔλλειψη τῆς γνώσης ἐτούτης δὲν μποροῦν ν' ἀναπληρώσουν ἡ ὁποία διδαχτικὴ εὐστροφία καὶ τὰ μεθοδικὰ τεχνάσματά μας στὴν πράξη τῆς συγκεκριμένης διδασκαλίας.

Ἡ μεθοδικὴ ἀρτίωση τῆς διδασκαλίας προσδιορίζεται, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἀπὸ τὶς δεκτικὰς δυνατότητες τοῦ μαθητῆ καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἴδιου τοῦ μορφωτικοῦ ἀγαθοῦ. Ὅσο βαθύτερη καὶ πολυμερέστερη εἶναι ἡ διπλὴ τούτη γνώση, τόσο πρὸ σίγουρα καὶ πρὸ εὐστοχα ἀπαρτιώνεται ἡ διδασκαλία μας.

Γιὰ νὰ γίνῃ, λοιπόν, ὁ δάσκαλος ἔμπειρος ὀδηγητῆς τοῦ μαθητῆ στὴ μελέτη τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος, ἐπιβάλλεται νὰ τὸ σπουδάσῃ πρῶτα ὁ ἴδιος, ὅσο γίνεται ἐπιστημονικότερα καὶ ὡς τὶς ἔσχατες λεπτομέρειες. Τὸ χρέος ἐτούτο τοῦ δασκάλου τὸ ὑποδεικνύουν ἐμφαντικὰ, μολονότι εἶναι αὐτονόητο, σχεδὸν ὅλοι οἱ παιδαγωγοί, πρὸ θεωρητικὰ ἢ πρακτικὰ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος σὰν κέντρου σχολικῆς ἐργασίας. (38)

Θὰ γνωρίσῃ τὴ μορφή καὶ τὴ σύσταση τοῦ ἐδάφους, τὸ κλίμα καὶ τὶς διακυμάνσεις του, τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ τοῦ τόπου, τὴν παραγωγικὴ δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου, τὶς διακινήσεις τῶν τοπικῶν προϊόντων, τὸν πληθυσμὸ καὶ τὴν πυκνότητά του, τὶς χειροτεχνικὰς, βιοτεχνικὰς καὶ βιομηχανικὰς μονάδες, τὰ τεχνικὰ ἔρ-

38. Τζ. Τσαγκιᾶ : Τὰ νέα Βελγικὰ προγράμματα κτλ. «Νεοελληνικὴ Παιδεία» 14-15/1947.

38. Γ. Παπακωστούλα : Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος κτλ. /1963 σελ. 31.

γα, τὰ μέσα συγκοινωνίας καὶ ἐπικοινωνίας καὶ τελικὰ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του μέσα στὸ περιβάλλον.

Ἡ ἱστορία τοῦ τόπου, παλιὰ καὶ πρόσφατη, πρέπει νὰ τοῦ γίνῃ οἰκεία. Χοροὶ καὶ τραγούδια, ἔργα τέχνης καὶ πολιτισμοῦ, ἔθιμα, μῦθοι καὶ παραμύθια, ἀρχιτεκτονικὰ στῦλ τῶν σπιτιῶν καὶ μορφές λαϊκῆς τέχνης, θὰ εἰσέλθουν στὸ πεδίο τῆς ἔρευνάς του, γιατί ἔτσι ἡ γνώση τοῦ περιβάλλοντος ὁλοκληρώνεται καὶ δὲν παραμένει ἄδειο σχῆμα.

Δίχως μιὰ τέτοια προηγούμενη βαθιὰ καὶ πολύπλευρη γνώση τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος, τὸ μορφωτικὸ μας ἔργο δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ στὰ πόδια του. Ἄλλὰ πατριδογνωστικὸ σχολεῖο δὲ γίνεται ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Ὁ «παιδαγωγισμὸς» καὶ στὸ σημεῖο ἐτοῦτο ἔχει μετατρέψει καὶ τὸν ὄρο «πατριδογνωστικὸ σχολεῖο» σὲ ἄδεια φόρμουλα. Ἐπινόησαν διάφοροι συγγραφεῖς, καὶ στὸ Βέλγιο ἀκόμη, εἰδικὰ ἐγχειρίδια, γιὰ νὰ προχωρήσῃ ὁ δάσκαλος στὴ μελέτη τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος μὲ βάση αὐτά. «Κέντρα διαφέροντος δίχως διαφέρον, πού τὰ ἐπιβάλλουν καὶ τὰ ὀργανώνουν οἱ συγγραφεῖς σὰν οἱ μαθητὲς ὅλοι ν' ἀνήκουν σ' ἓνα στερεότυπο περιβάλλον. Σ' ἓνα χωριό, οἱ μαθητὲς ἀρχίζουν μὲ τὴ μελέτη τῆς ἐξόρυξης τῶν γαιανθράκων, πού ποτὲ δὲν εἶδαν μὴτ' ἀκόμη ἀντιλήφθηκαν, γιατί τὸ ἐγχειρίδιο ἔφτασε στὶς σελίδες, πού εἶναι ἀφιερωμένες στὸ ὄρυχεῖο... Ἔργασία ὁλοκληρωμένη!!!» (39)

Ἐπιβάλλεται νὰ προφυλαχτοῦμε ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ὁμοιομορφίας, πού ἐλλοχεύει ἐδῶ, μὲ ἀπὸ πρὶν καθορισμένα «κέντρα διαφέροντος» γιὰ ἐνιαίια ἐφαρμογὴ σ' ὅλη τὴ χώρα. Γιατί, ἔτσι, θὰ βυθιστοῦμε πάλι σὲ μιὰ στερεοτυπία, πού τὴν ἀντιμάχεται τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος σὰν κέντρο μορφωτικῆς ἐργασίας στὴν πρωτοβάθμια ἐκπαίδευση.

Αὐτὸν τὸν κίνδυνο, νὰ παρακολουθοῦν οἱ δάσκαλοι τὴν ἔρευνα τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος μὲ βάση πανομοιότυπα, γιὰ ὅλη τὴ χώρα, σχολικὰ ἐγχειρίδια, τὸν ἐπισήμανε, μὲ ἰδιαίτερη ὀξύνοια, ὁ Βέλγος παιδαγωγὸς M. Godegniaux. Γράφει: «Οἱ δάσκαλοι ἀντιστέκονται, βέβαια, στὸν πειρασμὸ ν' ἀκολουθοῦν τὰ ἐγχειρίδια αὐτά. Θ' ἀφαιροῦσαν, ἔτσι, ἀπὸ τὴ διδασκαλία τους κάθε χυμὸ καὶ κάθε ρώμη. Τὸ Νέο Πρόγραμμα μᾶς ἀπελευθέρωσε ἀπὸ τὸ φορμαλισμὸ τῆς παράδοσης· ἄς μὴν ξαναπέσωμε σ' ἓναν ἄλλον τὸ ἴδιο ἐπικίνδυνο, ἀλλὰ περισσότερο ὑποκριτικὸ». (40)

Ὅταν διατυπωθοῦν οἱ γενικὲς γραμμὲς τοῦ Νέου Προγράμματος, στὸ ὁποῖο ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος θὰ ἔχῃ δεσπόζουσα θέση, καὶ προσδιοριστοῦν οἱ ἀρχές καὶ τὰ ἀξιώματα γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ του θεμελίωση, ἡ ἐρευνητικὴ δραστηριότητα τῶν δασκάλων θὰ καταστῇ ἀναπόφευκτη. Δίχως μιὰ ἐρευνητικὴ προεργασία, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Νέου Προγράμματος θὰ εἶναι αὐτόχρομα δύσκολη. Τὸ ἴδιο δύσκολη εἶναι καθαυτὴ ἡ ἔρευνα ἀπὸ τὸ δάσκαλο τοῦ περιβάλλοντος, στὸ ὁποῖο δασκαλεύει, γιὰ νὰ τὸ κατακτήσῃ γνωστικά. Θὰ κινηθῇ σ' ἓναν παρθένο, σχεδόν, γνωστικὰ χῶρο...

Ὁ Δελμουῆζος, πού δύο φορές πάσχισε νὰ στήσῃ τὸ σχολεῖο πάνω στὴ Νεοελληνικὴ Πραγματικότητα, γράφει: «Ἡ μελέτη τοῦ τόπου εἶναι ὄρος μὲ πολὺ βαρὺ περιεχόμενο καὶ δὲ γίνεται, βέβαια, μ' ἐξωτερικὴ μόνο ἐπιταγὴ καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Εἴμαστε ἀκόμη νέο κράτος, καὶ φυσικὰ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἔχωμε μελετήσῃ τὸν τόπο μας, ὅπως ἔχουν μελετήσῃ τὸ δικό τους ἄλλοι, πού αἰῶνες καταγίνονται μὲ τέτοια μελέτη... Εἶναι ζωτικώτατη ἀνάγκη γιὰ τὸν πολιτισμὸ μας καὶ γιὰ τὸ σχολεῖο ἡ στροφὴ νὰ γίνῃ γενικὴ, καὶ σ' αὐτὸ θὰ βοηθήσῃ ἂν καὶ στοὺς ἐκπαιδευτικούς γίνῃ συνειδητὸ τὸ πρόβλημα καὶ ἡ σημασία του ὅσο τουλάχιστο καὶ

39. M. Dellettre : Trilogie - Vie-École κτλ. σελ. 22.

40 Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ «Κέντρα διαφέροντος καὶ Σχολικὰ ἐγχειρίδια», στὴν ὁποία παραπέμπει ὁ Dellettre.

στούς αγρότες. Και τότε θα ζητούν για τὰ σχολεῖα τους ὄχι μόνο βιβλία γιὰ τὴ μέθοδο διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οὐσία τῆς, καὶ προπάντων γι' αὐτὴ». (41)

Εἶναι κοινὸς τόπος πιά ἡ ἀπαίτηση νὰ μελετηθοῦν στὰ πλαίσια τῆς σπουδῆς τοῦ περιβάλλοντος στοιχεῖα τῆς λαογραφίας καὶ κυρίως τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Πόσες μελέτες, ὅμως, ὑπάρχουν, πού ν' ἀναφέρονται στὴν παιδαγωγικὴ ἀξία τοῦ δημ. τραγουδιοῦ καὶ στὴ συσχέτισή του μὲ τὴν ἐπικὴ ψυχολογία τοῦ μαθητῆ τοῦ πρωτοβάθμιου σχολείου; Πόσες μονογραφίες ὑπάρχουν, πού νὰ ἐρευνοῦν γεωργοοικονομικὰ καὶ κοινωνιογραφικὰ διάφορες περιοχές, γιὰ νὰ ἔχη ὁ δάσκαλος στὰ χέρια του ἓνα ὀδηγητικὸ νῆμα στὴν ἀντλήση τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν τῆς στενωτέρας πατρίδας, πού πάνω τους θὰ ἐδραιώσῃ τὴ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος; Ἐλάχιστες κι αὐτὲς δυσεῦρετες.

Οἱ ἐνδοιασμοὶ τοῦ Δελμούζου, μολονότι διατυπώθηκαν πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἐκφράζονται καὶ ἀπὸ ἄλλους εἰδικούς. (42) «Ἵστεροῦμε σημαντικὰ στὸν τομέα τῆς ὀργάνωσης τῆς γεωργοοικονομικῆς ἐρεύνης», γράφει ὁ Χρ. Εὐελπίδης. «Βιβλίον οἰκονομικῆς γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπάρχει οὔτε διὰ τὸ γυμνάσιον, οὔτε διὰ τὸ Πανεπιστήμιον, οὔτε διὰ τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν!» (Ν. Κιτσιῆς).

Ὡστόσο, ὁ δάσκαλος δὲν πρέπει νὰ μείνῃ μὲ τὰ χέρια δεμένα. Ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴ σπουδὴ τοῦ περιβάλλοντος ὁ ἴδιος, μὲ τοὺς συναδέλφους τοῦ σχολείου του ἢ τῆς περιοχῆς. Ἡ ἐρευνα καὶ ἡ γνώση τοῦ περιβάλλοντος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἔργο ἑνὸς ἀνθρώπου, ὅση μόρφωση κι ἂν κατέχῃ, γιὰτὶ οἱ πλευρὲς εἶναι πολλές καὶ ἡ «ματιὰ» δὲν κατορθώνει νὰ τὶς ἀγκαλιάσῃ ὅλες. Ὁ δάσκαλος δὲν μπορεῖ νὰ ἔναι ταυτόχρονα καὶ γεωγράφος καὶ οἰκονομολόγος καὶ κοινωνιολόγος, λαογράφος, στατιστικολόγος, ἱστορικός καὶ γεωλόγος. Καὶ ἂν ἐπιχειρήσῃ ἀπὸ μόνος του μιὰ τέτοια ἐρευνα τῆς στενωτέρας πατρίδας τῶν μαθητῶν του, ἡ ἐργασία του θὰ ἔναι ὀπωσδήποτε λειψή, πρόχειρη, καὶ ὄχι ὀλοκληρωμένη κατασκευή. Μονάχα σὲ μιὰ τέτοια σωστὴ καὶ ὑπεύθυνη προεργασία ἐρευνητικὴ μπορεῖ νὰ ἐδραιωθῇ στερεὰ ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος καὶ νὰ ἐκπληρωθῇ ὁ ρόλος τοῦ σχολείου, πού εἶναι ἡ συστηματικὴ κατάχτηση ἀπὸ τὸ μαθητὴ τοῦ γύρω του κόσμου. Μὲ αὐτοσχεδιασμοὺς καὶ χωρὶς αὐστηρὰ καθορισμένους στόχους ἢ προοδευτικὴ ἀγωγή περιγράφεται. Ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῶν στόχων στὸ νέο πρόγραμμα τῆς μελέτης τοῦ περιβάλλοντος ἀποτελεῖ τὸ ἔρμα του καὶ ταυτόχρονα νοσηματοδοτεῖ ὅλη τὴν παιδαγωγικὴν ἀναμορφωτικὴ προσπάθεια. Τὸ «πῶς» μαθαίνω εἶναι ἀξεχώριστο μὲ τὸ γιὰτὶ «μαθαίνω». Ὁ Αἰ. Clausse, στὸ βαθυστόχαστο, ἀληθινά, βιβλίον του: «Ἡ φιλοσοφία τῆς μελέτης τοῦ περιβάλλοντος», ὅπου ἐπιχειρεῖ μιὰ κριτικὴν ἀξιολόγηση τῶν διαφορετικῶν ἀπόψεων τοῦ προβλήματος, γράφει μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια: «Κάθε ἀγωγή περιέχει ταυτόχρονα ἀντικειμενικοὺς στόχους καὶ μέσα, ὅτι οἱ πρῶτοι προηγούνται τῶν δευτέρων· θὰ ἔταν ἀστόχαστο νὰ ἐφαρμόσωμε τεχνικὲς, ὅσο τελειοποιημένες κι ἂν φαίνωνται, δίχως προηγούμενα νὰ ἐγκαταστήσωμε τοὺς στόχους, πού θέλομε νὰ φτάσωμε. . . Σὲ τίποτε δὲ θὰ χρησίμευε νὰ διαθέτωμε τὰ πιδ ταχύτερα καὶ πιδ ἄνετα μέσα κυκλοφορίας, ἂν δὲ γνωρίζωμε τὴ διεύθυνση πρὸς τὴν ὁποία θέλομε νὰ ταξιδέψωμε καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ ταξιδιοῦ μας. . . Σκέφτομαι, ὅτι μεθοδολογία καὶ ἀξιολογία εἶναι δεμένες στενά, ἀλλὰ ἡ δευτέρη προσδιορίζει τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐφαρμόσωμε τὴν πρώτην, λαβαίνοντας ὑπόψη τὶς ἀντιδραστικὲς καὶ προσ-

41. Α. Δελμούζου : Μελέτες καὶ Πάρεργα / σελ. 141.

42. Χρ. Εὐελπίδης : Ἐκπαίδευσις καὶ Ἀνάπτυξις εἰς τὸν Γεωργικὸν Τομέα «Ν. Οἰκονομία» 3/1963 σελ. 207.

42. Ν. Κιτσιῆς : Τεχνικὴ παιδεία καὶ Οἰκ. Ἀνάπτυξις «Ν. Οἰκονομία» 3/1963 σελ. 198.

αρμοστικές δυνατότητες του παιδιού. . . 'Απαιτείται βαθιά γνώση τών πνευματικῶν μηχανισμῶν στίς διαφορετικές ηλικίες. . . » (43)

Μιά ομάδα δασκάλων ἑνὸς σχολείου ἢ συγκροτήματος σχολείων ὀρισμένης περιοχῆς καταστρώνει ἀπὸ τὸ καλοκαίρι, μὲ τὴν ἐμπνευσμένη καθοδήγηση τοῦ ἐπιθεωρητῆ, ὅπου αὐτὴ εἶναι δυνατὴ, τὰ πεδία ἔρευνας καὶ τὸ σχέδιο τῆς σπουδῆς. Προηγούμενα ὁ καθένας ἐξοικειώνεται ὅσο μπορεῖ καλύτερα μὲ τίς ἔννοιες καὶ τίς μέθοδοις ἔρευνας τῆς ἀντίστοιχης ἐπιστήμης, γιὰ νὰ προβῆ ὕστερα στὴν ἀπογραφή καὶ συλλογὴ τοῦ ὕλικου στὸν τομέα τῆς ἔρευνάς του. Ὅλοι, ὁμως, πρέπει νὰ γνωρίζουν τοπογραφικὰ τὴν περιοχὴ τους ὡς τὰ ἔσχατα στοιχεῖα τῆς.

Γίνεται, ἔτσι, ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος ὁ χῶρος συνεργασίας τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τοῦ σχολείου, πού, γενικότερα, θ' ἀναζωογονήσῃ τὴ σχολικὴν ἐργασία, θὰ τὴ συντονίσῃ καὶ θὰ τῆς δώσῃ ἐνότητα καὶ ὀργάνωση. Συναντοῦμε ἐδῶ μιὰν ἀπὸ τίς σπουδαιότερες ἀρετὲς τῆς, πού θὰ διαμορφώσῃ ἕνα νέο παιδαγωγικὸ κλίμα, μέσα στὸ ὁποῖο θὰ θρῖσκωνται βαθιὰ ἀλλαγμένες οἱ σχέσεις τῶν δασκάλων ἀναμεταξύ τους καὶ ταυτόχρονα «ἡ διπλὴ σχέση τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸ δάσκαλο καὶ τοῦ παιδιοῦ μὲ τὰ μορφωτικὰ ἀγαθά». (44)

Δίνομε ἕνα περιληπτικὸ σχεδιάγραμμα σπουδῆς τοῦ περιβάλλοντος ἑνὸς ἀγροτικοῦ κέντρου (χωριοῦ ἢ πολίχνης), πού ἐνδεικτικὰ παρασταίνει, σὲ γενικὲς γραμμές, τὸ σκελετὸ ἑνὸς σχολικοῦ προγράμματος. Ἐμπεριέχει τοὺς βασικοὺς δείχτες γιὰ τὴν ἐπιλογή τῶν ἐπὶ μέρους ἐνοτήτων, πού, μὲ βάση τίς ἰδιαίτερες τοπικὲς συνθήκες, τὸν τύπο τοῦ σχολείου καὶ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν μαθητῶν, θὰ σπονδύλωθουν παιδαγωγικὰ ἔτσι, ὥστε ν' ἀποτελέσουν τὸ πρόγραμμα ἐργασίας μιᾶς χρονιάς. (45)

1. Τὸ γεωγραφικὸ τοπίο. Ἡ θέα τοῦ χωριοῦ

— Τὸ ὄνομα τῆς Κοινότητος. . . Καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος.

— Γεωγραφικὴ θέση τοῦ χωριοῦ (γεωγραφικὸ πλάτος — γεωγ. μῆκος — ὑψόμετρο). Τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Προσανατολισμός.

— Ὁ χάρτης τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς περιοχῆς του (Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἐπιτελικοῦ καὶ γεωλογικοῦ χάρτη καὶ τοῦ κοινοτικοῦ κτηματολογίου). — Ἐπιφάνεια συνολικὴ σὲ στρέμματα.

— Πληθυσμός.

2 Φυσικὴ γεωγραφία

α) Ἡ ἀνάγλυψη μορφή τῆς γῆς (λόφοι — βουνὰ — τὰ μακρινὰ βουνὰ — κοιλάδες — ρεματιές — ἡ πεδιάδα). Γνωρίζομε τίς διαφορὲς γαῖες τῆς Κοινότητος. Ἐκτιμοῦμε τίς γυμνὲς καὶ φυτεμένες ἐκτάσεις. Κατασκευάζομε ἀνάγλυφο χάρτη τῆς περιοχῆς, μὲ συμβατικὰ χρώματα.

β) Τὸ ἔδαφος (ὄρεινὸ — πεδινὸ — ἡμιορεινὸ — παραθαλάσιο). Οἱ τοπωνυμίες.

γ) Τὸ ὑπέδαφος. Τὰ κυριότερα πετρώματα, ὅπως τὰ βλέπομε σ' ἕνα λατομεῖο, ἀσβεστοκάμινο, ἀπότομη ἀκτὴ ἢ χαράδρα (ἄργιλος — ἀσβεστόλιθοι —

43. Ar. Clause : Philosophie de l' étude du milieu. Scarabée/1961, σελ. 8, 5, 10.

44. M.A. Bloch : Pédagogie des Classes Nouvelles (P.U.F. 1953) σελ. 83,

45. Γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ διαγράμματος εἶχαμε ὑπόψη τὰ ἐξῆς βιβλία : 1) Χ. Εὐελπίδη : Εἰσαγωγή εἰς τὰς Κοινωνικὰς Ἐπιστήμας/1951 2) Ἀγροτικὴ Οἰκονομία καὶ Ἀγροτικὴ Πόλιτική 3) Cunéo-Godier : Vade-Mecum κτλ. σελ. 28-32 4) E. Lange : J' étudie ma région.